

Boekbesprekingen

*J. van Baal, De agressie der gelijken.
Ons cultureel breiwerk: één recht,
één averecht, Assen, Van Gorcum, 1974*

Wanneer antropologen hun motieven op een rijtje moeten zetten om hun wetenschappelijke belangstelling voor niet-westerse culturen te verantwoorden ontbreekt nooit de bewering dat door interculturele vergelijking ons inzicht vergroot wordt in de maatschappelijke processen van onze eigen samenleving. Deze functie is ongetwijfeld impliciet aanwezig in veel antropologisch werk, maar het komt minder vaak voor dat onze maatschappij stelselmatig geanalyseerd wordt aan de hand van modellen die ontleend zijn aan de culturele antropologie. In de hier te bespreken studie is dat wel het geval. Doordat ons analytisch oog lijdt aan ver-ziendheid, waardoor wij de 'grammatika' (de onbewuste regels, de structurerende principes) van onze eigen samenleving moeilijk kunnen bloot leggen, is het geboden afstand te nemen, en met andere maatschappijen als vergelijkingsobject te ontdekken 'hetgeen de mensen beweegt en bezielt' — zoals Van Baal cultuur definieert (blz. 1). Daarbij heeft hij vooral het oog op die processen die dreigen de maatschappij te ontwrichten en wat hij noemt onze levensvorm te verstoren.

Zijn aanpak acht Van Baal dan ook maatschappij-kritisch, al distantieert hij zich daarbij meteen van 'zogenaamde radikale maatschappijkritiek' die au fond 'het dominante cultuurpatroon het meest toegewijd dient'. Wat behelst dat dominante cultuurpatroon dan wel en waar wordt ons 'culturele breiwerk' een broddellap?

Onze samenleving zou zich sinds de Verlichting kenmerken door een waardestelsel waarin *vrijheid* centraal staat en *gelijkheid* moet dienen om die vrijheid te realiseren. Tot aan de achttiende eeuw nam de ongelijkheid gestaag toe. Rousseau poneerde dat er ooit een oer-toestand geheerst zou hebben waarin geen verschillen bestonden, waarin iedereen gelijkbegunstigd en gelijkberechtigd was. Gaandeweg ontstond er echter differentiatie naar *bekwaamheid* waardoor zich een zekere rangorde manifesteerde. Door de instelling van *privé-bezit* werd de ongelijkheid steeds verder toegespitst om haar hoogtepunt te bereiken in de standenmaatschappij, waarin *geboorte* iemands maatschappelijke positie bepaalde. De verlichte intelligentsia in de achttiende eeuw predikte haar idealen van vrijheid en gelijkheid niet voor dovemansoren, maar die oren waren merkwaardig genoeg niet in de eerste plaats die van de minst

bedeelden. In de modernier wordende samenleving werden de extreem inegalitaire verhoudingen dysfunctioneel en het was vooral de laag direct onder de 'top' die maar al te graag het initiatief nam om grotere gelijkheid te bevorderen: de baten voor de geprivilegeerde elite, voortkomend uit patronage verhoudingen, wogen niet langer op tegen de verplichtingen. Sinds de Franse revolutie vond een proces plaats, tegengesteld aan de richting die Rousseau zich voorstelde bij het ontstaan van ongelijkheid. Het eerst werd afgerekend met voorrechten door *geboorte*, althans voor de wet. Alle mensen werden geacht als gelijken te zijn geboren. Na de ongelijkheid naar geboorte kwam die naar *bezit* aan de beurt. Ondanks ons ingenieuze belastingstelsel kan nog niet gezegd worden dat dit bastillon geheel genomen is. Het minst vergevorderd zijn we echter met de opruiming van de ongelijkheid naar *bekwaamheid*. En hier ligt nu juist volgens Van Baal de lont aan het kruitvat. In onze voortvarendheid om af te rekenen met iedere vorm van ongelijkheid zijn we ook gaan tornen aan ongelijkheid die voortkomt uit de *natuur*, namelijk uit de verschillen in begaafdheid (blz. 94). 'Wetende dat er verschillen in begaafdheid zijn, concentreert onze maatschappij zich op minder begaafden' waardoor 'de underdog het troeteldier van onze samenleving wordt.' Met het ontkennen van het verschil door begaafdheid zouden we één stap te ver zijn gegaan in de strijd om gelijkheid. We schieten ons doel voorbij — zodat we bewerkstelligen wat we nu net wilden bestrijden: ongelijkheid. Het is in het maatschappelijk proces net als bij het spel. De uitgangspositie wordt geacht voor iedereen gelijk te zijn, net als de spelregels. Het doel echter is te winnen, te excelleren, met andere woorden, ongelijkheid. Ondanks de met de mond beleden gelijkheid

streven wij onbewust naar ongelijkheid. In deze agressieve race naar de top zullen de begaafdsten winnen, de verliezers — hetgeen de meerderheid zal zijn — gefrustreerd achter zich latend. Door de fictie hoog te houden dat ieder in aanleg gelijk is, moeten allen ook meedoen in de competitie, wordt de prestatiedrang tot het absurde opgevoerd; ook voor hen van wie van te voren al vast zou kunnen staan dat ze zullen verliezen. Dit proces, in hoge mate agressief, en schadelijk voor de geestelijke volksgezondheid, kan alleen worden gekeerd door herziening en matiging van onze gelijkheidsidealen.

Zoals de schrijver stelt, staat het gelijkheidsideaal in dienst van de vrijheid. In iedere maatschappij bestaat er een spanning tussen vrijheid en gebondenheid; de vrijheid zich als individu te ontplooiën, de gebondenheid zich deel te weten van het geheel. De verhouding tussen beide verschilt van cultuur tot cultuur. In de regel is dan bij inegalitaire samenlevingen het individu dienstbaar aan de maatschappij; bij egalitaire samenlevingen is de maatschappij middel, het individu doel. Elk soort leefgemeenschap kent echter beperking der vrijheid in de vorm van regels: een sociaal contract dat de leden bijeenhoudt. Een der mechanismen die de maatschappelijke cohesie bewerkstelligen is reciprociteit, te onderscheiden in *geschenkenruil* en *handel*. Van Baal gebruikt deze twee vormen van wederkerigheid als modellen om te differentiëren tussen samenlevingen waar het deelzigen wordt benadrukt en die waar de zelf-realisatie van het individu centraal staat. Geschenkenuitwisseling gebeurt primair met het doel een relatie te onderhouden. Het geschenk verbindt vrienden, het is een middel voor een geregeld en frequent interactiepatroon. Geven, ontvangen en wedergeven is verplicht. Niet nakomen van de ver-

plichting heeft sociale afkeuring tot gevolg en verbreking der relatie. Bij handel staat niet de relatie maar de koopwaar centraal. De relatie dient slechts om tot één transactie te komen met het doel zich te ontdoen van overschotten en het bemachtigen van schaars goed. De handelsrelatie is niet van blijvende aard. Als aan de wet der wederkerigheid is voldaan is de transactie gesloten. Door loven en bieden — een agressieve bezigheid die onbekend is bij het geschenk — hebben beide partijen, ieder voor zich, het beste eruit gehaald. In uiterste gevallen geschiedt de transactie in volkomen anonimiteit — zelfs in niet-westerse samenlevingen, zoals in het geval van 'stomme handel', waarbij de deelhebbenden elkaar niet eens ontmoeten maar hun waar op een afgesproken plek deponeren. Hoewel geschenkenuitwisseling en handel beide universeel zijn is in elke maatschappij wel één van beide dominant, waardoor zij kunnen fungeren als modellen om culturen te typeren. Het geschenk-model staat voor de egalitaire samenleving waarin de mens georiënteerd is op zijn 'deel-zijn'. Het handelsmodel heeft betrekking op de egalitaire samenleving van de individualist. Worden ze toegepast op de geschiedenis van onze eigen maatschappij dan is vanaf de Verlichting een voortdurende accentverschuiving in de richting van het handelsmodel te zien. In de achttiende eeuw werden de intermenselijke relaties nog als doel op zich gewaardeerd, maar door het proces van modernisering nam de verzakelijking toe, het individu stelde zichzelf als doel en creativiteit stond niet meer in dienst van de samenleving. Het duidelijkst is deze trend te constateren in de opvoeding. Van kinderen wordt in onze maatschappij al vroeg hyperactiviteit verwacht, zij moeten allemaal uitvindertjes worden. In plaats van socialisatie van het kind, het opvoeden tot mens 'die

later het minst last oplevert' (een nogal eenzijdige interpretatie van de term socialisatie!), wordt stimulering van creativiteit voorop gesteld. Die creativiteit dient echter niet de samenleving, maar is gericht op het op zichzelf betrokken individu. *Prestatie* met het doel zichzelf te ontplooien in vrijheid, en *competitie* tussen gelijken (resultierend in ongelijkheid): ziedaar instelling en inzet van de westerse mens.

Als 'maatschappijcriticus' (wat is dat eigenlijk anders dan de ouderwetse, gedevalueerde term 'zedenmeester' wanneer het gaat om onvrede met de maatschappelijke ontwikkelingen) laat Van Baal de gesel gaan over tal van kwalijke zaken. Om er een paar te noemen: het neo-kolonialistische aspect van de gastarbeid, de bemoeizucht van links georiënteerde jongeren, het 'lekenapostolaat' van de minister van buitenlandse zaken, het intolerante van boycot acties, zelfagressie, politieke polarisatie, de ontkenning van de universaliteit van autoriteit, de monopoliepositie van de nieuwsmedia, verkwisting van schaarse hulpbronnen, forensendom, depersonalisering in hulpverlening, verruwing in taalgebruik, en zo kunnen we doorgaan. Sommige ergernissen deel ik, van andere moet ik mij distantieren. Detailkritiek zou echter weinig relevant zijn: de gustibus non est disputandum. Meer essentieel is de vraag of Van Baal er goed aan heeft gedaan zijn maatschappijkritiek te formuleren aan de hand van de twee reciprociteitsmodellen. Zijn deze modellen toepasbaar?

Ik betwijfel in de eerste plaats of agressie wel zo uitsluitend verbonden is met handel. Geschenken kunnen net zo goed gebruikt worden voor competitie, zonder dat dit 'misbruik' wordt zoals Van Baal wil beweren. Bij de *potlatch* in British Columbia trachten de deelnemers elkaar te overtroeven door te geven, met als doel zich sociaal te onder-

scheiden. Deze procedure van 'conspicuous giving' — in het geval dat men om het hardst koperen platen in zee gooit zelfs uitlopend in 'conspicuous destruction' — doet in agressiviteit niet onder voor 'conspicuous consumption', geassocieerd als de laatste is met het handelsmodel.

Een verder bezwaar dat ik tegen de modellen van geschenk en handel heb betrefte hun beweerde verband met respectievelijk inegalitaire en egalitaire maatschappijen. Handel zou geschieden tussen gelijken; prestatie en tegenprestatie houden elkaar in evenwicht. Geschenkenruil vindt plaats in een situatie van ongelijkheid (zie voorwoord). Dit klinkt zeer merkwaardig, temeer daar Van Baal elders beweert dat geschenkenruil 'vrienden' betreft, wat toch een notie van gelijkheid inhoudt. Wanneer bij goederenoverdracht geen redelijke mate van symmetrie valt te constateren twijfel ik eraan of we nog kunnen spreken van geschenk en geschenk-model. Het gaat dan om tribuut of verplichtingen voortkomend uit patronage; in welk geval 'goede, positieve vormen' van reciprociteit waarbij 'warmte uitstraalt' toch niet meer in het geding zijn (blz. 35). Ik zou daarom alleen van geschenk-model willen spreken in de minst complexe maatschappijen (de 'band' en de tribale samenleving), die als gevolg van de minimale specialisatie nu juist egalitair van structuur zijn. Het geschenk functioneert hier inderdaad als bindend element.

Evenmin kan ik mij verenigen met de constatering dat onze westerse samenleving — beantwoordend aan het handelsmodel — egalitair van karakter zou zijn, ja zelfs te ver is gegaan met de realisering van het gelijkheidsideaal. Het moge waar zijn dat verschillen door geboorte zijn afgeschaft en er een zekere materiële nivellering plaats vond, andere vormen van ongelijkheid en on-

vrijheid hebben zich de laatste tijd juist ontwikkeld. Wanneer we niet alleen bezit maar vooral ook macht als criterium nemen, moeten we concluderen dat de zaken er helemaal niet zo gunstig voorstaan. Machtsverhoudingen betroffen vroeger vooral personen (patroon versus cliënt). Tegenwoordig is de macht onpersoonlijk van aard geworden. En dan denk ik niet alleen aan ons democratisch bestel, de 'volonté generale', waarin de overheid beschikt over moderne beheersinstrumenten teneinde de bemoeiing met ieder individu te maximaliseren, maar vooral ook aan die machtsconcentraties (weliswaar ontstaan uit accumulatie van bezit) waaraan zelfs regeringen geen paal en perk kunnen stellen: de multinationals. Deze diffuse vorm van machtsuitoefening is nieuw maar we beschikken over voldoende feiten (denk aan de rol van de ITT in Chili) om vast te kunnen stellen dat dit soort machten, die alleen denkbaar zijn bij het handelsmodel, het bestaan van vrijheid en die hele vrijheid als vooropgesteld idee, wel zeer discutabel maken.

Iman Bijleveld

A. B. Cherno, R. Sinclair and W. I. Jenkins (Eds.), Social Science and Government: Policies and Problems, London, 1974

Begin 1970 is in Parijs een conferentie over onderzoeksbeleid in de sociale wetenschappen gehouden. Als sponsors traden op de International Social Science Council en de UNESCO. De resultaten van deze conferentie zijn voor het eerst in 1972 gepubliceerd en in 1974 verschenen zij opnieuw, nu als 'Social Science Paperback.' Medio 1975 bereikte mij het verzoek dit boek te recenseren. Tot schande van de 'science of the social sciences' en de toegepaste sociale wetenschappen moet gezegd, dat het slechts

op ondergeschikte punten verouderd is.

Op de konferentie ging het om bekende vragen. Hoe kunnen de resultaten en technieken van de sociale wetenschappen met meer succes worden ingeschakeld bij de beleidsvorming in de sfeer van de overheid? Waarom wordt het advies van ekonomen vaker gevraagd dan dat van sociologen? Welke organisatie-vormen zijn het meest geschikt ter ondersteuning van het onderzoek in de sociale wetenschappen? In hoeverre verschillen de eisen die de ontwikkelingslanden aan de sociale wetenschappen stellen van die der Westeuropese landen? In het kader van deze vraagstelling geeft Bertrand de Jouvenel een uiteenzetting over de functies en de rollen van de sociale wetenschappen, vertelt Albert Cherns iets over de sociale wetenschappen en het beleid, gaat Yehzekel Dror in op een sociaal-wetenschappelijk meta-beleid. Een bijdrage van Eric Trist behandelt typen van research-organisaties. Deze bijdrage tot de bundel geeft een aantal inzichten die zullen bewerkstelligen dat dit boek niet in zijn geheel vergeten zal worden.

Het boek weerspiegelt het lot dat konferenties treft die vooraanstaande wetenschapsbeoefenaren voor gedachtenwisseling bijeenbrengt. De bijdragen zijn stuk voor stuk verdedigbaar en doorvrocht, doch zij sluiten onderling weinig aan en lijken geschreven alsof er geen centraal schema voor de conferentie heeft bestaan.

Leggen wij deze bundel naast het rapport van de Verkenningssommissie Sociaal Onderzoek, dan verschillen vermaningen en aanbevelingen niet al te veel. Het wordt tijd dat de sociale wetenschappers ervoor zorgen, dat een konferentie in 1980 over hetzelfde onderwerp als die in 1970 tot konklusies kan komen, die een belangrijke stap voorwaarts betekenen.

H. A. Becker

Niklas Luhmann, Macht, Ferdinand Enke Verlag, Stuttgart, 1975, 156 blz.

Zonder te pretenderen een Luhmann-kenner te zijn, waag ik mij toch aan de stelling dat dit boekje geen nieuw licht op Luhmanns eerdere oeuvre zal werpen en, wat betreurenswaardiger is, daar ook niet iets nieuws aan zal toevoegen. Luhmann hanteert twee uitgangspunten. Hij kiest voor, of beperkt zich tot een macrosociologische analyse en beschouwt macht derhalve op het vlak van de maatschappij als geheel. Vervolgens constateert hij dat de maatschappijtheorie in het verleden in hoofdzaak een theorie van differentiatie en evolutie is geweest, waarbij het aspect van een theorie van 'symbolisch generaliserter Kommunikation', volgens Luhmann juist het verbindende aspect in de maatschappijtheorie, onderbelicht bleef.

Op basis van deze uitgangspunten bevat het boekje een uitvoerige uitwerking van het principe dat macht kan worden begrepen als een communicatiemedium. Luhmann zelf stelt het begin van deze aanpak binnen de moderne systeemtheorie bij de bekende artikelen over macht van Parsons in het begin van de zestiger jaren. Zodoende, claimt Luhmann en zegt ook de achterkant van het boek, komt macht op één lijn met verschijnselen als waarheid, geld en liefde. Inderdaad, en dat is dan ook enerzijds de sterkte, maar anderzijds de zwakte van de aanpak, zoals uit alle discussies rond het thema naar voren komt, hoezeer men ook in kan stemmen met de noodzakelijke plaats van een communicatietheorie binnen de maatschappijtheorie. Het is jammer dat Luhmann aan die zwakte geen aandacht besteed.

Eerder krijgt men de indruk dat het er hem om te doen is de waarde van zijn systeemtheorie, van zijn methode van analyse, vaak van zijn jargon ook, te demonstreren op, pak weg, het ver-

schijnsel macht. In die zin, als een demonstratie, bevat dit boek weinig of geen nieuws voor wie al was het maar globaal bekend is met het werk van Luhmann en met de literatuur over macht. Voor wat dat laatste betreft vormt het boek wel een uitstekende samenvatting van die literatuur voor zover het om de Parsons/Luhmann lijn van analyse gaat. Bij mijn weten heeft deze beschouwingwijze van macht nog niet eerder zulk een codificatie gevonden. Daarom zou dit boek best eens op literatuurlijsten kunnen verschijnen, ook al is het dan nauwelijks een 'originale Luhmann'. Of juist daardoor.

J. K. M. Gevers

S. W. Couwenberg, De omstreden staat. Ontwikkeling en problematiek van de staatstheorie in de 20ste eeuw, Samsom, Alphen aan den Rijn, 1974, 130 blz.

Onder andere naar aanleiding van Van Maarseveens rede 'Politiek recht, opvolger van het staatsrecht?' heb ik op deze plaats (49e jrg., p. 114) al eerder gewezen op het nut dat (macro-)sociologen, voor wie in de regel het staatsbegrip slechts aan de rand van hun gezichtskring ligt, sociologisch uitgewerkt in overwegend marxistische lijn, kunnen hebben van kennisneming van de discussies in staatsrechtelijke en politiek wetenschappelijke kring. Tenminste in twee vrij recente inaugurele redes, die van Prakke (Pluralisme en staatsrecht) en van De Vree (Het stervensuur van Leviathan?), is deze discussie opgenomen. Ter discussie is tegelijkertijd de aard en ontwikkeling van de staat, vrijwel steeds rond het door Marx geïntroduceerde thema van het einde van de staat, en de inhoud van het vak staatsrecht of staatstheorie.

Van Maarseveens rede is voor Couwenberg aanleiding geweest de pen ter hand te nemen, waarvan dit essay het resultaat is. Om gelijke redenen beveel ik ook de kennisneming hiervan in sociologische aandacht aan. Weliswaar is het niet het meest heldere van de hier genoemde geschriften en is het voor niet primair in het staatsrecht maar in de staat geïnteresseerden een nadeel dat met veel nadruk en heilig vuur op de vernieuwing en hervorming van het vak wordt ingegaan, maar daar staat tegenover dat door de grotere lengte van het geschrift meer ruimte beschikbaar is voor de nodige informatief historische schetsen.

J.K.M.G.

A. Faludi, Planningtheorie en planningonderwijs. Inaugurele rede Delft, Delftse Universitaire Pers, 1975, 30 blz.

In Delft aan de afdeling bouwkunde van de Technische Hogeschool is recent en vrij onopgemerkt door de buitenwacht een interessante en produktieve 'Planningtheorie groep' ontstaan onder leiding van Andreas Faludi die van Oxford naar hier is overgekomen. Insiders waren al bekend met zijn beide boeken uit de Engelse tijd (*Planning Theory*, en *A Reader in Planning Theory*, Pergamon Press, 1973) en wisten dus dat, hoewel 'planning' in Engeland zo goed als synoniem is met wat wij ruimtelijke ordening noemen, zijn werk van algemeen belang is voor sociologen en politiciologen die zich met de planningtheorie en de bestuurskunde bezig houden. Daarom mag er op deze inaugurele rede ook ruimere aandacht worden gevestigd. Voornoemde vakbeoefenaars laten nu eenmaal niet zo snel hun blik op Delft rusten en bovendien hult de leeropdracht van Faludi zich in de omschrijving 'stedebouwkundig ontwerpen'. In

deze rede richt Faludi zich inderdaad geheel, overeenkomstig de gelegenheid, in zijn praktijkvoorbeelden en met zijn vermaningen tot de ontwerpers achter de tekentafel. Maar zijn recente artikelen, als ook een publicatiereeks van papers onder de titel 'Verkenningen in Planning Theorie en Onderwijs' die door de groep wordt verzorgd (tot nu toe negen afleveringen) tonen aan dat zowel de theoretische pretenties als het bestreken terrein van ruim belang blijven.

In deze rede illustreert Faludi typen van rationaliteit in de planning aan het voorbeeld van o.a. de Oosterschelde-affaire. Daarnaast bakent hij het terrein van de ruimtelijke planning af tegen dat van de economische en sociale planning (een wel gebruikelijke maar m.i. wat arbitraire onderscheiding) en kondigt aan dat in het curriculum de procedurele aspecten van planning benadrukt zullen worden tegenover de substantiële aspecten, waar juist bij ruimtelijke planning doorgaans nogal eenzijdig op inhoudelijke expertise wordt gesteund.

J.K.M.G.

Lawrence Stone (Ed.), The University in Society. Vol. I: Oxford and Cambridge from the 14th to the Early 19th Century. Vol. II: Europe, Scotland, and the United States from the 16th to the 20th Century, Princeton University Press, 1974, 642 p.

Voor wie van oordeel is dat geschiedenis en sociologie veel met elkaar te maken hebben en dat het onderscheid niet zonder meer gelijk te stellen is met het onderscheid tussen het unieke en het algemene vormen deze twee delen niet alleen fraaie maar ook nuttige banden. De dertien bijdragen erin vinden hun oorsprong in een vierjarig 'seminar' in

Princeton dat van 1969 tot 1971 het eerste was in een rond andere thema's voort te zetten reeks. Het zijn alle staaltjes van, althans voor het lekenoog, gedegen en in ieder geval gedetailleerde en voor een belangrijk deel kwantificerende historiografie. Wat het behalve tot aantrekkelijke ook tot uitdagende lektuur maakt voor toch op zijn minst enkele sociologen is dat een konsekvent door het boek volgehouden en ook tijdens het onderzoek aangemoedigd thema de relatie tussen een maatschappelijke organisatie of institutie en zijn omgeving is. Niet alleen wagen zich de auteurs nu en dan aan 'sociologiserende' generalisaties op dat punt, maar vooral is hetgeen zij schrijven rijk materiaal voor wie zich zet tot een studie op het snijvlak van maatschappij en organisatie.

Tenslotte mag niet onvermeld blijven dat het artikel van R. L. Church, 'Economists as Experts: The Rise of an Academic Profession in America 1870-1917', ook nog een directe bijdrage is aan de geschiedschrijving van de sociale wetenschappen. Dus toch iets om eens uit de bibliotheek te halen.

J.K.M.G.

Nic van Rossum, Sociaal-Economisch Jaarboek, Agon Elsevier, Amsterdam/Brussel, 1975, 229 blz.

Naast de onmisbare jaargangen van respectievelijk het weekblad *Economisch Statistische Berichten* en het *Sociaal Maandblad Arbeid* kan de sociaal-economisch geïnteresseerde nu ook terugrijpen op een sociaal-economisch jaarboek. Behalve een chronologische weergave van de belangrijkste gebeurtenissen in het jaar 1974-'75 (van juli tot en met juni) bevat het de volgende onderwerpen (hoofdstukken): economi-

sche politiek; inkomens; arbeidsmarkt; sociale verzekeringen; economie bedrijfstakken belastingen; prijzen, huren; arbeidsvraagstukken; organisaties; en welzijn. Dit boek — vol feiten, toelichtingen en illustraties — bevestigt niet alleen de eerdere mening dat het hier om een nogal roerig en interessant so-

ciaal-economisch jaar gaat, maar wekt, bij het doorlezen, ook de indruk nu al haast onmisbaar te zijn. Het boek is zorgvuldig en adequaat samengesteld. De uitgave ervan moet dan ook maar een traditie worden.

W. A. Arts